

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 1. – 2019. – С. 56–66.
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 1. – 2019. – pp. 56–66.
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2019.49.56-66>
hj.chnu.edu.ua

УДК 930(47=57)«19»:323.3-0574.4

© Микола Гуйванюк* (Чернівці)

РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ГАЛИЧИНІ Й БУКОВИНИ (кінець XIX – початок XX ст.)

У статті подано всебічний аналіз радянської історіографії суспільно-політичної та культурно-освітньої діяльності української літературної інтелігенції Галичини й Буковини кінця XIX – початку XX ст.

Автор розкриває історіографічну спадщину тоталітарної доби, яка стосується: українського національного руху загалом; ролі інтелігенції в суспільних процесах, а також окремих персоналій тогочасних письменників.

У статті наголошується, що незважаючи на ряд об'єктивних недоліків, радянська історіографія суспільно-політичної діяльності української літературної інтелігенції є важливим етапом вивчення даної проблематики. Це зумовлено насамперед тим, що дослідникам радянської доби вдалося напрацювати значний обсяг наративу з порушеної проблематики, який став відправною точкою для нових об'єктивніших досліджень після здобуття Україною незалежності.

Ключові слова: Галичина, Буковина, літературна інтелігенція, радянська історіографія.

Mykola Huivaniuk (Chernivtsi)

THE SOVIET HISTORIOGRAPHY OF SOCIO-POLITICAL AND CULTURAL- EDUCATIONAL ACTIVITIES OF UKRAINIAN LITERARY INTELLIGENTSIA IN GALICIA AND BUKOVYNA (the end of XIX – the beginning of XX century)

Abstract. *The article analyzes the Soviet historiography of the socio-political, cultural and educational activities of the Ukrainian literary intelligentsia of Galicia and Bukovyna of the end of XIX – the beginning of XX century.*

The historiographical legacy of the totalitarian era is considered, which concerns: the Ukrainian national movement in general; the role of the intelligentsia in social processes, as well as the personalities of the writers of the time.

It is emphasized that the socio-political activities of the intelligentsia, including the literary, were viewed by Soviet historians through the lens of division into «revolutionary-democratic figures» and representatives of the «bourgeois-nationalist camp».

It was found that Soviet researchers used a typical scheme of constructing biographies of the then «democratic writers», portraying them as «weepers» over the heavy fate of the bourgeois orders of the peasantry. And also exaggerated the influence of political and cultural figures of Russia O. Herzen, M. Chernyshevskiy, F. Dostoevskiy, Maxim Gorkiy, L. Tolstoy and others on the formation of the outlook of individual writers. At the same time, the influences of Western European thinkers and literary figures were silenced or their negative impact on the consciousness of the latter was emphasized.

Despite adherence to the relevant ideological line, the author notes with depth and thoroughness the works of the literary critic F. Pogrebennyk, dedicated to V. Stefanyk, Les Martovych and O. Makovei.

* к.і.н., доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. PhD in History, Associate Professor, the Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.
orcid.org/0000-0002-1614-6173
Email: buk6@ukr.net

The conclusions emphasize that, despite a number of just shortcomings, the Soviet historiography of the socio-political activity of the Ukrainian literary intelligentsia is an important stage in the study of this issue. This is due, first of all, to the fact that Soviet-era researchers succeeded in developing a considerable amount of narrative on the issues raised, which became the starting point for new, more objective studies after Ukraine gained independence.

Keywords: Galicia, Bukovyna, literary intelligentsia, Soviet historiography.

Радянська історіографія – доволі специфічний феномен розвитку історичної науки. Її особливість полягала у формуванні наукової та суспільної думки крізь призму марксистсько-ленінської ідеології та теорії класової боротьби.

Радянська концепція націотворення базувалася на концептуальних підходах, згідно з якими нація утворилася в середині XIX ст. внаслідок розвитку капіталістичних відносин, а не завдяки поширенню національної свідомості. Радянська історіографія розглядала національний рух як вторинний процес, який поступався на користь соціально-економічного і революційного рухів та був підмінений терміном «суспільно-політичний рух».

Оскільки інтелігенція не вважалася самостійним класом, а лише прошарком між класами робітників, селян та їхніх «гнобителів» капіталістів, відповідно, спеціальних досліджень, які б розкривали особливості участі української літературної інтелігенції в суспільно-політичних процесах Галичини й Буковини кінця XIX – початку XX ст. не спостерігалось.

Звичайно, що радянська історіографія не оминула увагою тогочасні суспільно-політичні процеси, місце і роль інтелігенції в суспільстві, а також окремих персоналій представників літературної інтелігенції, що дає змогу дослідникам скласти певне уявлення стосовно інтерпретації істориками та літературознавцями тоталітарної доби, порушеної у дослідженні проблематики.

Мета пропонованої статті полягає у всебічному аналізі радянської історіографії суспільно-політичної та культурно-освітньої діяльності української літературної інтелігенції Галичини й Буковини кінця XIX – початку XX ст.

Для розкриття мети автор ставить перед собою наступні завдання: проаналізувати історіографічну спадщину тоталітарної доби, яка стосується: українського національного руху загалом; ролі інтелігенції в суспільних процесах, а також окремих персоналій тогочасних письменників.

Загальне уявлення про оцінку радянськими істориками соціально-економічних процесів кінця XIX – початку XX ст. у Галичині й Буковині дають праці П.Свежинського, І.Компанійця, В.Осечинського, С.Злупка та ін. У них, з одного боку, наводяться цікаві статистичні дані, але водночас більшість національно свідомих письменників характеризуються як «українські буржуазні націоналісти», що перебували на службі Австро-Угорської монархії¹.

Тогочасні історики змушені були працювати в межах марксистсько-ленінської методології, що призвело до формування певних догм та не завжди об'єктивного висвітлення історичного процесу.

Радянська історіографія нараховує незначну кількість досліджень, присвячених ролі та місцю інтелігенції в суспільстві, в тому числі у розглядуваній у роботі період.

Попри те, що дослідження ролі інтелігенції в українському національному русі кінця XIX – початку XX ст. проводилися, але тогочасні науковці не мали можливості, а окремі відверто не бажали об'єктивно оцінити її діяльність. Наукові праці в основному присвячувалися найрепрезентативнішим діячам українського національного руху: В.Антоновичу, М.Драгоманову, С.Подолінському² та ін.

У 1960-х – 1980-х рр. було опубліковано ряд праць, присвячених українському національному руху, у яких розглядалася націотворча діяльність інтелігенції в рамках пануючих тоді ідеологічних доктрин. Насамперед це дослідження Л.Корнійчук, М.Рудька, А.Волощенко, Ю.Римаренка³ та ін.

Після того, як в результаті політики перебудови, яка розпочалася в СРСР у середині 80-х рр. XX ст., відбулося загострення міжнаціональних відносин, радянські дослідники звернулися до тематики, пов'язаної із «національним питанням» у рамках Російської та Австро-Угорської імперій. Незважаючи на те, що зазначені дослідження певною мірою торкалися вивчення змісту та еволюції національної й політичної думки, національні прагнення української інтелігенції трактувалися як прояви українського «буржуазного націоналізму». Це особливо помітно у дослідженні О.Поліщука⁴. Хоч викладений у згаданій роботі матеріал безпосередньо не стосується предмета даного дослідження, але побіжно розглядаються деякі його аспекти.

Суспільно-політичну діяльність інтелігенції, в тому числі й літературної, радянські історики розглядали крізь призму поділу на діячів «революційно-демократичного спрямування» та представників «буржуазно-націоналістичного табору».

Найбільше «пощастило» тим літераторам, що встигли відійти у засвіти до 1939 – 1940 рр., коли Галичина й Буковина були приєднані до Радянської України, і не були лідерами та активними учасниками української національної революції 1917 – 1921 рр. і не засвітилися у співпраці з ОУН у міжвоєнний період. Це насамперед І.Франко, М.Павлик, Н.Кобринська, В.Стефаник, Марко Черемшина, Л.Мартович, О.Кобилянська, О.Маковей, С.Воробкевич та ін. В той же час М.Грушевський, О.Барвінський, Б.Лепкий, А.Крушельницький, К.Студинський, С.Смаль-Стоцький, В.Сімович, С.Яричевський стали проскрибованими в радянській тоталітарній системі, тому їхні імена згадувалися тільки в контексті критики ворожої радянської системи так званої «буржуазно-націоналістичної» течії.

Специфіка радянської історіографії, порушена у дослідженні, полягає у тому, що історики здебільшого розглядали окремі суспільні та політичні питання, пов'язані з діяльністю літературної інтелігенції. В той час дослідженням окремих персоналій переважно займалися літературознавці. Звичайно, що їм не можна закидати непрофесійність з тих чи інших питань. Але ці дослідження мають певну специфіку, пов'язану з відсутністю у їхніх авторів фахової історичної освіти, що не дозволило їм використати інструментарій фахівця історика. В результаті, окремі важливі аспекти залишилися поза увагою. Впадає у вічі й те, що літературознавцям більше притаманна шаблонність мислення, використання готових кліше, довільне оперування певними фактами з життя та діяльності конкретної особи, що також вплинуло на якість досліджень.

Показовими у цьому плані є дослідження відомого радянського літературознавця С.Крижанівського про В.Стефаника⁵. Будучи добре обізнаним практично з усіма сферами життя і діяльності письменника, а також маючи можливість спілкуватися з найближчим оточенням Стефаника, що визнавав сам науковець⁶, все ж на догоду тогочасній ідеології суспільно-політична діяльність В.Стефаника зображена однобоко. Автор справедливо наголошував на тому, що письменник був завжди з народом, відстоював його інтереси, а «[...]основний зміст усіх статей, виступів, листів В.Стефаника полягає в обороні прав трудящих Галичини, зокрема зубожілого галицького селянства, що стогнало під подвійним соціальним і національним гнітом в Австро-Угорській імперії»⁷. В той же час дослідник не показав виразну українську національно-державницьку позицію Стефаника, хоча побіжно зауважив, що певний час «[...]письменник не був вільний від націоналістичних ілюзій відносно створення української буржуазно-демократичної республіки»⁸, маючи на увазі співпрацю В.Стефаника із ЗУНР та його участь у проголошенні Акта злуки між ЗУНР та УНР 22 січня 1919 року.

Ідеологічно «правильними» намагався представити окремих представників літературної інтелігенції один з провідних науковців тодішнього Інституту літератури АН УРСР Олекса Засенко. Йому належать ґрунтовні біографічні нариси про Марка Черемшину⁹, О.Маковея¹⁰ та Т.Бордуляка¹¹.

Характеризуючи Марка Черемшину, автор дав позитивну оцінку його суспільній діяльності, наголошуючи на безкорисливому служінні власному народові. Але при цьому вказав, що Черемшина все ж був далекий від соціалістичного розуміння національного питання. Причиною цього О.Засенко вважав нездатність письменника протистояти «націоналістичному чаду»¹², в результаті чого той так і залишився на так званих «дрібнобуржуазних» позиціях.

З класово-антирелігійних позицій О.Засенко оцінював письменника о. Т.Бордуляка¹³, закидаючи останньому священничий сан як перешкоду громадській діяльності через виконання церковних треб.

Аналогічну схему використав О.Засенко і при аналізі громадської діяльності О.Маковея, зазначивши, що Маковей віддавав свої симпатії селянству і близьким до нього за соціально-економічним становищем ремісникам. Проте, незважаючи на свої демократичні погляди, він «[...] все ж стояв осторонь робітничого руху, не виявляв глибокого зацікавлення марксизмом»¹⁴.

Радянський літературознавець Йосип Криль¹⁵, оцінюючи постать О.Маковея, цілком справедливо відзначив його важливу роль у формуванні цілого покоління українських письменників, зокрема О.Кобилянської. В той же час дослідник абсолютно перебільшив та викривив дискусію між О.Маковеєм і представниками галицького і буковинського народовства, подаючи її як сміливий

виступ проти «націоналістичних інтриганів». У дослідженні також перекручено сутність новели О.Маковея «Як Шевченко шукав роботи». Зокрема, автор зазначив, що тут викрита ворожа сутність «нікчемних націоналістичних діячів» К.Левицького, О.Колесси та М.Грушевського¹⁶. Хоча насправді у згаданій новелі критикувалося звичне тоді суспільне явище – показовий патріотизм.

Типовою схемою конструювання біографій тогочасних «письменників-демократів» користувалися й інші радянські дослідники, зображаючи їх як «плакальників» над важкою долею покривдженого буржуазними порядками селянства. А також перебільшували вплив політичних та культурних діячів Росії О.Герцена, М.Чернишевського, Ф.Достоевського, Максима Горького, Л.Толстого та ін. на формування світогляду окремих письменників. Водночас замовчували впливи західноєвропейських мислителів та літературних діячів або наголошували на їхньому негативному впливі на свідомість останніх. Це стосується насамперед досліджень Н.Жук¹⁷, Ф.Білецького¹⁸, В.Грицюти¹⁹, О.Лисенка²⁰, О.Денисюка²¹, М.Тарнавської²² та ін.

Певний внесок у дослідження окремих літераторів здійснив чернівецький літературознавець В.Лесин²³. Його наукові зацікавлення переважно обмежені письменниками, умовно віднесеними до «Покутської трійці». Незважаючи на добру фахову підготовку автора та доступ до необхідного наукового матеріалу, впадає у вічі ідеологічна заангажованість дослідника. Попри звичну для тієї епохи критику «буржуазного націоналізму», В.Лесин намагався «покращити» життєписи досліджуваних письменників, акцентувавши на їхній «класовій свідомості», зазначаючи, що Лесь Мартович «[...]добре знав твори основоположників марксизму»²⁴, та «[...]поступово підходив до розуміння керівної ролі робітничого класу в боротьбі селян за нове життя»²⁵.

Ще однією новацією В.Лесина стало випинання антирелігійної проблематики у творчості письменників та конструювання образу атеїстів – ненависників духовенства. При цьому, для підтвердження власної позиції, автор так і не спромігся навести переконливих аргументів, задовольнившись твердженням загального змісту на кшталт «[...]Лесь Мартович глибоко розумів гнобительську роль попів на селі»²⁶.

Окрім цього, В.Лесину належить спроба сформувати у читача думку щодо пропаганди згаданими письменниками дружби з «великим російським народом», що також не відповідало дійсності.

Звичайно, що такі науковоподібні нісенітниці викликали критику у незалежних від ідеологічного тиску дослідників зарубіжжя. Зокрема, в полеміку з радянськими науковцями з аргументованою критикою викривленого зображення В.Стефаніка виступив канадський дослідник Лука Луців²⁷. Ці справедливі закиди намагався заперечити радянський дослідник Л.Микитась, який, вдавшись до традиційних кліше, заявив, що «[...]націоналістичний фальсифікатор [Лука Луців] не хоче бачити ні соціальних причин зла, ні типових картин класової боротьби, які відтворив Стефанік»²⁸.

Серед письменників, до яких виявилася прихильною радянська історіографія, варто відзначити О.Кобилянську²⁹, хоча і її біографія піддалася певній корекції. В результаті, перед нами постала письменниця, яка традиційно змальовувала важку долю селянства, спілкувалася із визначеним дослідниками відповідним колом осіб та захоплювалася «передовою» російською літературою.

А.Вахнянину присвятив своє дослідження І.Гриневецький³⁰. Дослідник підійшов досить спрощено до такої визначної постаті українського національного руху. В роботі головним чином робиться наголос на його організаційній діяльності у сфері музично-хорового мистецтва. В той же час автор оминув діяльність А.Вахнянина у «Просвіті» та народовському русі, звинувативши останнього у «ідейних збоченнях»³¹, які перешкождали прогресивній громадській діяльності.

Грунтовним є дослідження М.Яценка³², яке розкриває громадсько-політичну діяльність В.Гнатюка. Автор позитивно оцінив досить копітку роботу В.Гнатюка у галузі етнографії. Водночас оминув активну національну позицію в політичному та громадському житті. Із тексту дослідження вимальовується прогресивний послідовник і соратник І.Франка у боротьбі з тогочасними буржуазними устоями. Також цілком справедливо відзначено діяльність В.Гнатюка з поборювання москвофільства.

Незважаючи на дотримання відповідної ідеологічної лінії, глибиною і ґрунтовністю відзначалися праці літературознавця Ф.Погребенника, присвячені В.Стефаніку, Лесю Мартовичу та О.Маковею³³. Позитивний відбиток на дослідження Ф.Погребенника наклало те, що автор – уродженець Галичини, тому добре орієнтувався на регіональній специфіці суспільних процесів, невід’ємною складовою яких були літератори, які стали об’єктом його наукових зацікавлень.

Прикладом об'єктивності літературознавця можна вважати фрагмент оцінки взаємин О.Маковей з М.Грушевським. Дослідник справедливо зауважив, що хоча «[...]О.Маковей пускав гострі стріли і в бік керівника Наукового товариства ім. Т. Шевченка історика М.Грушевського, але він бачив і ту позитивну роль, яку цей вчений відіграв у розвитку науки, зокрема на західноукраїнських землях, очолюючи згадане товариство»³⁴.

Ф.Погребенник вдався до специфічного способу обходження цензури при висвітленні окремих недозволених постатей. У тексті автор вживав традиційне «діяч націоналістичного табору», а в примітках подавав основну, доволі об'єктивну, інформацію про вказану особу. У такий спосіб до тодішнього читача через офіційні радянські видання автору вдалося донести інформацію про М.Грушевського, О.Барвінського, Б.Лепкого, С.Смаль-Стоцького та ін.

Грунтовністю відзначаються дослідження радянського періоду В.Качкана³⁵ із означеної проблематики. Хоча автор намагався не суперечити ідеологічним віянням епохи, йому все-таки вдалося набагато об'єктивніше оцінити громадсько-політичну діяльність М.Павлика та В.Стефаніка, наголошуючи, що вся їхня діяльність була спрямована на захист інтересів трудового народу.

Найбільша кількість наукових розвідок і ґрунтовних досліджень радянської доби присвячена І.Франку. Хоча постать І.Франка ніколи не перебувала під забороною, проте це не означає, що авторам тієї епохи вдалося збагнути феномен Франка. Навпаки, радянська історіографія і літературознавство намагалися штучно витворити образ «вічного революціонера», «каменяра», передвісника соціалізму в західноукраїнських землях. Загалом франкознавчі студії велися у таких напрямках: І.Франко як пропагандист соціалістичних ідей та марксизму; економічні погляди І.Франка; І.Франко та церковно-релігійна проблематика; І.Франко у взаєминах з «прогресивними» російськими діячами та поборник єднання українського і російського народів.

У руслі тодішньої ідеології М.Возняк³⁶ переконував, що у І.Франка погляд на національне питання був абсолютно відмінним від сучасних йому «буржуазних» теорій. Також автор несправедливо стверджував, що І.Франко виступив проти поділу Галичини через те, що це могло б завадити дружнім стосункам польського та українського народів. У той же час цілком доречним є твердження М.Возняка про те, що І.Франко у своїх працях намагався поєднати національні і соціальні потреби народу.

Дослідник В.Калинович³⁷, хоча із звичними ідеологічними штампами, але на багатому фактичному матеріалі розкрив перебіг п'яти політичних процесів над І.Франком і товаришами за ширення соціалістичних ідей. Автор розкритикував ці процеси як засіб тиску австрійської влади на громадян, наголосивши, що зазначені процеси перетворилися в трибуну пропаганди соціалістичних ідей та сприяли утвердженню Франка як політичного діяча.

В однотипних роботах О.Лисенка «Соціологічні погляди Івана Франка»³⁸ та М.Климася «Світогляд Івана Франка»³⁹, М.Возняка «Нариси про світогляд Івана Франка»⁴⁰ традиційно наголошується на патріотизмі письменника, показано його як поборника дружби народів та інтернаціоналізму. А також стверджується, що попри усі старання та певні успіхи у цій царині І.Франко повністю освоїв теорію марксизму так і не спромігся⁴¹.

У дусі марксистської традиції науковці Д.Вірник та Є.Голубовська охарактеризували економічні погляди Івана Франка. З одного боку, автори зуміли розкрити особливість сприйняття Франком аграрного питання та його рефлексії щодо сутності проблеми промислових робітників Галичини в тодішніх реаліях. У той же час зустрічаємо непоодинокі загальні, абсолютно заполітизовані та не зовсім науково обґрунтовані твердження на кшталт того, що Франко «[...]вкривав і ганьбив увесь капіталістичний лад»⁴².

У традиційному руслі радянської антирелігійної політики була написана пропагандистська брошура М.Возняка «Іван Франко у боротьбі з Ватиканом, лютим ворогом слов'янських народів»⁴³. У ній автор, спираючись на антиклерикальні настрої І.Франка та критичне ставлення до Берестейської унії, подав його як ненависника католицизму загалом і Папи Римського зокрема, що, звичайно, було явним перебільшенням.

Незважаючи на те, що І.Франко не мав безпосереднього стосунку до Російської революції 1905 – 1907 рр., дослідник О.Дей у роботі «І.Франко і Перша Російська революція»⁴⁴, спираючись на опосередковані вислови та факти, спробував сконструювати образ І.Франка як великого прихильника

революції, стверджуючи, що письменник розглядав цю революцію як етап возз'єднання Галичини з Наддніпрянською Україною.

Варте уваги дослідження М.Пархоменка⁴⁵, у якому автор попри традиційний меседж стосовно впливу на І.Франка представників російської літератури Гоголя, Тургенева, Успенського, Толстого та ін., порушує питання зворотного впливу І.Франка на російську літературу та суспільне життя.

В подібному руслі спрямували дослідження М.Возняк⁴⁶ та О.Білоус⁴⁷. У праці М.Возняка, який був одним із найкращих радянських біографів Франка, попри ідеологічно витримані фрази про те, що «[...]І.Франко прагнув якомога більше читати російську літературу і переклади іноземних авторів у російських виданнях»⁴⁸, зустрічаємо чимало фактів стосовно співпраці І.Франка як з представниками російського літературного, так і академічного середовища. На противагу попередньому дослідженню, робота О.Білоуса є набором загальних, не завжди підтверджених ідеологічних фраз.

Специфічним виявився підхід у радянських дослідників до вивчення діяльності окремих представників літературної інтелігенції із «заплямованою» свого часу біографією – активною діяльністю в українському національному русі, але які проявили лояльність до радянської влади. Це насамперед стосується Ф.Колесси, В.Охримовича, А.Крушельницького та ін. Їхні біографії конструювалися шляхом висвітлення якоїсь неполітичної сфери діяльності. Так, Ф.Колесса⁴⁹ постав як фольклорист та композитор, який не брав участі в інших сферах суспільного життя. Відомий політик і правник В.Охримович⁵⁰ був представлений як етнограф, хоч ця сфера його діяльності була незначною і другорядною. А.Крушельницького⁵¹ намагалися представити тільки як педагога.

Незважаючи на цілком справедливі закиди радянським історикам та літературознавцям у суб'єктивному підході до висвітлення діяльності згаданих представників літературної інтелігенції, варто з розумінням поставитися до обставин, у яких їм доводилося працювати. Це яскраво засвідчив у своїх спогадах один із висококваліфікованих радянських дослідників С.Крижанівський: «[...]жили ми в атмосфері страху, недовіри, наклепів, нацькування одних на одних...»⁵². У результаті виходили так звані «повні видання творів» обрізані, із спотвореним контекстом, з викресленими з історичного процесу визначними постатями, що сприяло творенню ідеологічно заангажованої, лояльної до тоталітарного режиму «радянської людини».

Отже, незважаючи на ряд справедливих недоліків, радянська історіографія суспільно-політичної діяльності української літературної інтелігенції є важливим етапом вивчення означеної проблематики. Це зумовлено насамперед тим, що більшість дослідників мали доступ до необхідного джерельного матеріалу. Також важливим фактором став зв'язок поколінь. Окремі дослідники мали безпосередню можливість контактувати із деякими літераторами – об'єктами своїх наукових зацікавлень. Інші спілкувалися із сучасниками досліджуваних ними осіб.

Таким чином, дослідникам радянської доби вдалося напрацювати значний обсяг нарративу з порушеної проблематики, який став відправною точкою для нових об'єктивніших досліджень після здобуття Україною незалежності.

---

¹ П.Свежинський, *Аграрні відносини в Західній Україні в кінці XIX – на поч. XX ст.* [Agrarian Relations in Western Ukraine at the End of XIX – the Beginning of XX Century], Львів, 1966, 192 с.; І.Компанієць, *Становище та боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку XX ст. (1900 – 1919 роки)* [The Position and Struggle of the Working Masses of Galicia, Bukovyna and Transcarpathia in the Beginning of XX Century (1900 – 1919)], К., 1960, 372 с.; В.Осечинський, *Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму* [Galicia Under the Oppression of Austro-Hungary in the Era of Imperialism], Львів, 1954, 185 с.; С.Злупко, *Ідейна боротьба навколо аграрно-селянського питання в Галичині (кінець XIX – XX)* [The Ideological Struggle Over the Agrarian-Peasant Question in Galicia (end of XIX – XX)], Львів, 1960, 83 с.

² С.Злупко, *М.П.Драгоманов і розвиток прогресивної суспільно-економічної думки в Галичині* [M.P.Dragomanov and the Development of Progressive Socio-Economic Thought in Galicia], in: Український історичний журнал (далі УІЖ), 1966, н. 9, с. 59 – 71; М.Рудько, *С.А.Подолінський у революційно-народницькому русі 70-х років XIX ст.* [S.A. Podolynskyi in the Revolutionary-Populist Movement of the 70-ies of XIX Century], in: УІЖ, 1966, н. 7, с. 120-122.

³ Л.Корнійчук, *Суспільно-економічна думка на Україні в 70-х роках XIX ст.* [Socio-Economic thought in Ukraine in the 70's of XIX century], К., 1971, с.; М.Рудько, *Революційні народники на Україні (70-і роки XIX ст.)* [Revolutionary Populists in Ukraine (70s of XIX century)], К., 1973. – 206 с.; А.Волощенко, *Нариси з історії*

суспільно-політичного руху на Україні в 70-х-на початку 80-х років XIX ст. [Essays on the History of the Socio-Political Movement in Ukraine in the 70's-beginning of 80's of XIX Century], К., 1974, 223 с.; Ю.Римаренко, *Буржуазний націоналізм та його теорія «нації»* [Bourgeois Nationalism and its Theory of «Nation»], К., 1974, 384 с.

⁴ О.Поліщук, *Український буржуазний націоналізм і його «теорія» держави* [Ukrainian Bourgeois Nationalism and its «Theory» of the State], К., 1986, 160 с.

⁵ С.Крижанівський, *Василь Стефаник. Критико-бібліографічний нарис* [Vasyl Stefanyk. Critical and Bibliographical Sketch], К., 1946, 70 с.; С.Крижанівський, *Життя і творчість В.Стефаника. Стенограма лекції* [Life and Work of V.Stefanyk. Transcript of the Lecture], К., 1950, 32 с.; С.Крижанівський, *Публіцистика Василя Стефаника* [Vasyl Stefanyk's Journalism], in: Стефаник В. Публіцистика. Вибране із статей, промов і листів, К., 1953, с. 6-14; С.Крижанівський, *Майстер соціальної сатири* [Master of Social Satire], in: Мартович Лесь. Вибрані твори, К., 1949, с. 3-19.

⁶ С.Крижанівський, *Спогади і сповідь з XX століття* [Memories and Confessions of the Twentieth Century], К., 2002, 240 с.

⁷ С.Крижанівський, *Публіцистика Василя Стефаника* [Vasyl Stefanyk's Journalism], in: Стефаник В. Публіцистика. Вибране із статей, промов і листів, К.: Державне видавництво художньої літератури України, 1953, с. 4.

⁸ С.Крижанівський, *Життя і творчість В.Стефаника. Стенограма лекції* [Life and Work of V.Stefanyk. Transcript of the Lecture], К., 1950, 32 с.

⁹ О.Засенко, *Марко Черемшина. Життя і творчість* [Marko Cheremshyna. Life and Creativity], К., 1951, 144 с.; О.Засенко, *Марко Черемшина. Критико-біографічний нарис* [Marko Cheremshyna. Critical and Biographical Sketch], in: Засенко О. Літературно-критичні нариси і статті, ред. О.Гончар, К., 1962, с. 375-418.

¹⁰ О.Засенко, *Осип Маковей. Життя і творчість* [Osyp Makovei. Life and Creativity], К., 1968, 220 с., О.Засенко, *Поет, прозаїк, публіцист* [Poet, Prose Writer, Publicist], in: Осип Маковей. Вибрані твори, К., 1971, с. 5-27; О.Засенко, *Талант багатогранний і самобутній* [Talent is Multifaceted and Original], in: Осип Маковей. Вибрані твори, К., 1979, с. 5-20.

¹¹ О.Засенко, *Тимотей Бордуляк. Критико-біографічний нарис* [Timothy Borduliak. Critical and Biographical Sketch], in: Засенко О. Літературно-критичні нариси і статті / ред. О.Гончар, К., 1962, с. 320-374.

¹² О.Засенко, *Марко Черемшина. Життя і творчість* [Marko Cheremshyna. Life and Creativity], К., 1951, с. 159.

¹³ О.Засенко, О. Тимотей Бордуляк. *Критико-біографічний нарис* [Timothy Borduliak. Critical and Biographical Sketch], in: Засенко О. Літературно-критичні нариси і статті / ред. О.Гончар, К., 1962, с. 328.

¹⁴ О.Засенко, *Осип Маковей. Життя і творчість* [Osyp Makovei. Life and Creativity], К., 1968, с. 8.

¹⁵ Й.Кріль, *Осип Маковей. До 100-річчя з дня народження* [Osyp Makovei. To the 100th Birthday], К., 1966, 44 с.

¹⁶ Й.Кріль Й. *Осип Маковей. До 100-річчя з дня народження* [Osyp Makovei. To the 100th Birthday]... с. 30.

¹⁷ Н.Жук, *Василь Стефаник [Вступна стаття]* [Vasyl Stefanyk [Introductory article]], in: Стефаник В. Вибрані твори, К., 1962, с. 3-18; Н.Жук, *Його новели найкращі народні пісні. До 100-річчя від дня народження Василя Стефаника* [His Short Stories the Best Folk Songs. To the 100th Anniversary of Vasyl Stefanyk's Birthday], К., 1971, 48 с.

¹⁸ Ф.Білецький, *Лесь Мартович* [Les Martovych], К. 1961, 40 с.

¹⁹ В.Грицюта, *Художній світ В.Стефаника* [Artistic World of V.Stefanyk]. К., 1982, 200 с.

²⁰ О.Лисенко, *Михайло Павлик і його місце в суспільно-політичному житті Галичини останньої чверті XIX ст.* [Myhailo Pavlyk and His Place in the Political Life of Galicia in the Last Quarter of the 19th Century], in: Український історичний журнал, 1960, н.1, с. 36-45; О.Лисенко, М. *Павлик проти релігії* [Pavlyk vs. Religion] in: Наука і життя, 1959, н. 8, http://ukrainian-ateism.blogspot.com/2013/09/8-1959_30.html.

²¹ О.Денисюк, *Літературно-критичні погляди Михайла Павлика* [Literary-Critical Views of Myhailo Pavlyk], in: Радянське літературознавство, К., 1958, Вип. 2, с. 71-87.

²² М.Тарнавська, *Євгенія Ярошинська: життя і творчість (I)* [Yevgeniia Yaroshynska: Life and Creativity (I)] / М.Тарнавська, in: Сучасність, 1976, н. 6, с. 5-24; М.Тарнавська, *Євгенія Ярошинська: життя і творчість (II)* [Yevgeniia Yaroshynska: Life and Creativity (II)], in: Сучасність, 1976, н. 7 – 8, с. 42-61.

²³ В.Лесин, *Творчість Василя Стефаника (Ідейно-творчі шукання письменника. Новелістична майстерність)* [Creativity of Vasyl Stefanyk (Ideological and Creative Searches of the Writer. Novelty Skills)], Львів, 1965, 214 с.; В.Лесин, *Післявоєнна творчість Василя Стефаника. Конспект лекції спекурсу* [Post-War Work of Vasyl Stefanyk. Lecture Notes of the Special Course], Чернівці, 1965, 52 с.; В.Лесин, *Славетний новеліст [The Glorious Novelist]*, in: Стефаник В. Твори, К., 1984, с. 5-17; В.Лесин, *Василь Стефаник і українська проза кінця XIX ст. Конспект лекції спекурсу* [Vasyl Stefanyk and Ukrainian Prose of the End of XIX Century. Lecture Notes of the Special Course], Чернівці, 1965, 83 с.; В.Лесин, *Василь Стефаник. Нарис життя і творчості* [Vasyl Stefanyk. Essay on Life and Creativity], К., Дніпро, 1981, 260 с.; В.Лесин, *Великий атеїст* [A Great

Atheist], in: Чернівецький державний університет. Наукові записки, Серія філологічних наук, Львів, 1956, Вип. 3, т. 20, с. 45 – 71; В.Лесин, *Видатний сатирик* [Outstanding Satirist], in: Лесь Мартович. Твори, К., 1954, с. 3-32; В.Лесин, *Лесь Мартович. Літературний портрет* [Les Martovych. Literary Portrait], Літературний портрет, К, 1963, 94 с.

²⁴ В.Лесин, *Лесь Мартович. Літературний портрет* [Les Martovych. Literary Portrait], К., 1963, с. 13.

²⁵ В.Лесин, *Сатира Леся Мартовича на попівицину. Літературно-критичний нарис* [Satire by Les Martovych to the Crescent. A Literary-Critical Essay], Львів, 1951, с. 44.

²⁶ В.Лесин, *Сатира Леся Мартовича на попівицину. Літературно-критичний нарис* [Satire by Les Martovych to the Crescent. A Literary-Critical essay]..., с. 40.

²⁷ Л.Луців, *Василь Стефаник співець української землі* [Vasyl Stefanyk is a Singer of Ukrainian Land], Нью-Йорк – Джерзі-Сіті, 1991, 466 с.

²⁸ Л.Микитась, *Правда про Василя Стефаника. Проти буржуазно-націоналістичних фальсифікацій творчості письменника* [The Truth about Vasyl Stefanyk. Against the Bourgeois-Nationalist Falsifications of the Writer's Work], К., 1975, с. 76.

²⁹ *Ольга Кобилянська. Статті і матеріали* [Olga Kobyljanska. Articles and Materials] / за ред. В.Лесина, Чернівці, 1958, 210 с.; К.Коваленко, *Ольга Кобилянська і російська література* [Olga Kobyljanska and Russian Literature], К., 1959, 36 с.; М.Комишаченко, *Ольга Кобилянська (до сторіччя з дня народження)* [Olga Kobyljanska (to the 100th Birthday)], К., 1963, с.; В.Косяченко, *О.Ю. Кобилянська і газета «Буковина»* [O.Y. Kobyljanska and Newspaper Bukovyna], in: Ольга Кобилянська. До 100-річчя з дня народження, 1963, с. 186-204.

³⁰ І.Гринецький, А.К. Вахнянин. *Нарис про життя і творчість* [A.K. Vakhnianyn. Essay on Life and Creativity], К, 1961, 32 с.

³¹ І.Гринецький, А.К. Вахнянин. *Нарис про життя і творчість* [A.K. Vakhnianyn. Essay on Life and Creativity]..., с. 5.

³² М.Яценко, *Володимир Гнатюк* [Volodymyr Hnatiuk], К., 286 с.

³³ Ф.Погребенник, *Наш Стефаник* [Our Stefanyk], К., 1974, 44 с.; Ф.Погребенник, *Видатний Художник-реаліст* [Outstanding Realist Artist], in: Радянське літературознавство, Львів, 1974, Вип. 6, с. 57-66; Ф.Погребенник, *Василь Стефаник у Слов'янських літературах* [Vasyl Stefanyk in Slavic Literature], К., 1976, 283 с.; Ф.Погребенник, *Василь Стефаник. Семінарії* [Vasyl Stefanyk. Seminary], К., 1979, 283 с. Ф.Погребенник, *«Сокол з гір зелених Буковини» [про В.Кобилянського]* [«Falcon From the Green Mountains of Bukovyna» [about V. Kobyljanskiy]], in: Слово і час, 1995, н. 8, с. 20-22; Ф.Погребенник, *Осип Маковей* [Osyp Makovei], in: Маковей О. Твори в двох томах, К., 1990, Т. 1, Поетичні твори. Повісті, С. 5-24; Ф.Погребенник, *Письменник, педагог, громадський діяч. До 90-річчя з дня народження Осипа Маковея* [Writer, Teacher, Public Figure. To the 90th Birthday of Osyp Makovei], in: 1957, н. 9, с. 59-63; Ф.Погребенник, *Осип Маковей (критико-біографічний нарис)* [Osyp Makovei (Critical and Biographical Sketch)], К., 1960, 132 с.; Ф.Погребенник, *Лесь Мартович. Життя і творчість* [Les Martovych. Life and Creativity], К., 1971, 196 с.

³⁴ Ф.Погребенник, *Осип Маковей* [Osyp Makovei], in: Маковей О. Твори в двох томах, К., 1990, Т. 1. Поетичні твори. Повісті, с. 20.

³⁵ В.Качкан, *Борець за поступ, щастя й долю* [Fighter for Progress, Happiness and Destiny], in: Павлик М. Твори, К., 1985, с. 3-12; В.Качкан, *Фольклорні інтереси Михайла Павлика* [Folk Interests of Myhailo Pavlyk], in: Жовтень, 1971, н. 3, с. 127-129; В.Качкан, *Михайло Павлик. Нарис життя і творчості* [Mihailo Pavlyk. Essay on Life and Creativity], К., 1986, 175 с.; В.Качкан, *Громадсько-політична діяльність В. Стефаника (до 100-річчя від дня народження)* [Social and Political Activities of V. Stefanyk (to the 100th Anniversary of His Birth)], in: УІЖ, 1971, н. 5, с. 136-138.

³⁶ М.Возняк, *Іван Франко поборник єднання народів* [Ivan Franko is a Champion of Unity of Nations], Львів, 1974, 144 с.

³⁷ В.Калинович, *Політичні процеси Івана Франка та його товаришів* [The Political Processes of Ivan Franko and His Comrades], Львів, 1967, 154 с.

³⁸ О.Лисенко, *Соціологічні погляди Івана Франка* [Sociological Views of Ivan Franko]/ О.Лисенко, К., 156 с.

³⁹ М.Климась, *Світогляд Івана Франка* [Worldview of Ivan Franko], К., 348 с.

⁴⁰ М.Возняк, *Нариси про світогляд Івана Франка* [Essays on the Outlook of Ivan Franko]/ М.Возняк, Львів, 1955, 194 с.

⁴¹ М.Возняк, *Нариси про світогляд Івана Франка...*[Essays on the Outlook of Ivan Franko]..., с. 194.

⁴² Д.Вірник, Є.Голубовська, *Економічні погляди Івана Франка* [Economic Views of Ivan Franko], К., 1956, 178 с.

⁴³ М.Возняк, *Іван Франко у боротьбі з Ватиканом, лютим ворогом слов'янських народів* [Ivan Franco in the Fight Against the Vatican, the Fierce Enemy of the Slavic Peoples], Львів, 1954, 16 с.

⁴⁴ О.Дей, *І.Франко і Перша Російська революція* [I. Franko and the First Russian Revolution], К., 1980, 152 с.

⁴⁵ М.Пархоменко, *Іван Франко и русская литература* [Ivan Franko and Russian Literature], М., 1954, 240 с.

⁴⁶ М.Возняк, *Іван Франко популяризатор передової російської літератури* [Ivan Franko is a Popularizer of Advanced Russian Literature], К., АН УРСР, 1953, 58 с.

⁴⁷ О.Білоус, *Іван Франко поборник дружби українського і російського народів* [Ivan Franko is a Champion of Friendship Between Ukrainian and Russian peoples], К., 1950, 48 с.

⁴⁸ М.Возняк, *Іван Франко популяризатор передової російської літератури...* [Ivan Franko is a Popularizer of Advanced Russian Literature]..., с. 34.

⁴⁹ Т.Комаринець, *Філарет Колесса – дослідник фольклорних джерел поезії Шевченка* [Filaret Kolessa – a Researcher of Folklore Sources of Shevchenko's Poetry], in: Українське літературознавство, Львів, 1972, Вип. 16, с. 28-33; Я.Шуст, *Ф.М. Колесса* [F.M. Kolessa], К., 1955, 60 с.

⁵⁰ В.Маланчук, *Етнографічна діяльність В.Ю. Охримовича* [Ethnographic Activity of V.Yu. Okhrimovych], К., 1972, 140 с.

⁵¹ Г.Панкевич, *Антін Крушельницький – педагог* [Antin Krushelnytskyi – a Teacher], in: Жовтень, 1988, н. 7, с. 113-115.

⁵² С.Крижанівський С. *Спогади і сповідь з XX століття* [Memories and Confessions of the XX Century], К., 2002, с. 38.

Reference

1. P.Svezhynskyi, *Ahrarni vidnosyny v Zakhidnii Ukraini v kintsi XIX – na poch. XX st.* [Agrarian Relations in Western Ukraine at the End of XIX – the Beginning of XX Century], Lviv, 1966, 192 s.; I.Kompaniets, *Stanovyshche ta borotba trudiashchykh mas Halychyny, Bukovyny ta Zakarpattia na pochatku XX st. (1900 – 1919 roky)* [The Position and Struggle of the Working Masses of Galicia, Bukovyna and Transcarpathia in the Beginning of XX Century (1900 – 1919)], К., 1960, 372 s.; V.Osechynskyi, *Halychyna pid hnitom Avstro-Uhorshchyny v epokhu imperializmu* [Galicia Under the Oppression of Austro-Hungary in the Era of Imperialism], Lviv, 1954, 185 s.; S.Zlupko, *Ideina borotba navkolo ahrarno-selianskoho pytannia v Halychyni (kinets XIX – XX)* [The Ideological Struggle Over the Agrarian-Peasant Question in Galicia (end of XIX – XX)], Lviv, 1960, 83 s.
2. S.Zlupko, *M.P.Drahomanov i rozvytok prohresyvnoi suspilno-ekonomichnoi dumky v Halychyni* [M.P.Dragomanov and the Development of Progressive Socio-Economic Thought in Galicia], in: *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (dali UIZh)*, 1966, n. 9, s. 59 – 71; M.Rudko, *S.A.Podolynskyi u revoliutsiino-narodnytskomu rusi 70-kh rokiv XIX st.* [S.A. Podolynskyi in the Revolutionary-Populist Movement of the 70-ies of XIX Century], in: *UIZh*, 1966, n. 7, s. 120-122.
3. L.Korniichuk, *Suspilno-ekonomichna dumka na Ukraini v 70-kh rokakh XIX st.* [Socio-Economic thought in Ukraine in the 70's of XIX century], К., 1971, s.; M.Rudko, *Revoliutsiini narodnyky na Ukraini (70-i roky XIX st.)* [Revolutionary Populists in Ukraine (70s of XIX century)], К., 1973. – 206 s.; A.Voloshchenko, *Narysy z istorii suspilno-politychnoho rukhu na Ukraini v 70-kh-na pochatku 80-kh rokiv XIX st.* [Essays on the History of the Socio-Political Movement in Ukraine in the 70's-beginning of 80's of XIX Century], К., 1974, 223 s.; Yu.Rymarenko, *Burzhuaznyi natsionalizm ta yoho teoriia «natsii»* [Bourgeois Nationalism and its Theory of «Nation»], К., 1974, 384 s.
4. O.Polishchuk, *Ukrainskyi burzhuaznyi natsionalizm i yoho «teoriia» derzhavy* [Ukrainian Bourgeois Nationalism and its «Theory» of the State], К., 1986, 160 s.
5. S.Kryzhanivskyi, *Vasyl Stefanyk. Krytyko-bibliohrafichni narys* [Vasul Stefanuk. Critical and Bibliographical Sketch], К., 1946, 70 s.; S.Kryzhanivskyi, *Zhyttia i tvorchist V.Stefanyka. Stenohrama leksii* [Life and Work of V.Stefanyk. Transcript of the Lecture], К., 1950, 32 s.; S.Kryzhanivskyi, *Publitsystyka Vasyliya Stefanyka* [Vasyl Stefanyk's Journalism], in: *Stefanyk V. Publitsystyka. Vybrane iz statei, promov i lystiv*, К., 1953, s. 6-14; S.Kryzhanivskyi, *Maister sotsialnoi satyry* [Master of Social Satire], in: *Martovych Les. Vybrani tvory*, К., 1949, s. 3-19.
6. S.Kryzhanivskyi, *Sphady i spovid z XX stolittia* [Memories and Confessions of the Twentieth Century], К., 2002, 240 s.
7. S.Kryzhanivskyi, *Publitsystyka Vasyliya Stefanyka* [Vasyl Stefanyk's Journalism], in: *Stefanyk V. Publitsystyka. Vybrane iz statei, promov i lystiv*, К.: Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury Ukrainy, 1953, s. 4.
8. S.Kryzhanivskyi, *Zhyttia i tvorchist V.Stefanyka. Stenohrama leksii* [Life and Work of V.Stefanyk. Transcript of the Lecture], К., 1950, 32 s.
9. O.Zasenko, *Marko Cheremshyna. Zhyttia i tvorchist* [Marko Cheremshuna. Life and Creativity], К., 1951, 144 s.; O.Zasenko, *Marko Cheremshyna. Krytyko-biohrafichni narys* [Marko Cheremshuna. Critical and Biographical Sketch], in: *Zasenko O. Literaturno-krytychni narysy i statti*, red. O.Honchar, К., 1962, s. 375-418.
10. O.Zasenko, *Osyp Makovei. Zhyttia i tvorchist* [Osyp Makovei. Life and Creativity], К., 1968, 220 s., O.Zasenko, *Poet, prozaik, publitsyst* [Poet, Prose Writer, Publicist], in: *Osyp Makovei. Vybrani tvory*, К., 1971, s. 5-27; O.Zasenko, *Talant bahatohrannyi i samobutnii* [Talent is Multifaceted and Original], in: *Osyp Makovei. Vybrani tvory*, К., 1979, s. 5-20.

11. O.Zasenکو, Tymotei Borduliak. Krytyko-biografichnyi narys [Timothy Borduliak. Critical and Biographical Sketch], in: Zasenکو O. Literaturno-krytychni narysy i statti / red. O.Honchar, K., 1962, s. 320-374.
12. O.Zasenکو, Marko Cheremshyna. Zhyttia i tvorchist [Marko Cheremshyna. Life and Creativity], K., 1951, s. 159.
13. O.Zasenکو, O. Tymotei Borduliak. Krytyko-biografichnyi narys [Timothy Borduliak. Critical and Biographical Sketch], in: Zasenکو O. Literaturno-krytychni narysy i statti / red. O.Honchar, K., 1962, s. 328.
14. O.Zasenکو, Osyp Makovei. Zhyttia i tvorchist [Osyp Makovei. Life and Creativity], K., 1968, s. 8.
15. Y.Kril, Osyp Makovei. Do 100-richchia z dnia narodzhennia [Osyp Makovei. To the 100th Birthday], K., 1966, 44 s.
16. Y.Kril Y. Osyp Makovei. Do 100-richchia z dnia narodzhennia [Osyp Makovei. To the 100th Birthday]... s. 30.
17. N.Zhuk, Vasyl Stefanyk [Vstupna stattia] [Vasul Stefanuk [Introductory article]], in: Stefanyk V. Vybrani tvory, K., 1962, s. 3-18; N.Zhuk, Yoho novely naikrashchi narodni pisni. Do 100-richchia vid dnia narodzhennia Vasyliya Stefanyka [His Short Stories the Best Folk Songs. To the 100th Anniversary of Vasul Stefanuk's Birthday], K., 1971, 48 s.
18. F.Biletskyi, Les Martovych [Les Martovuch], K. 1961, 40 s.
19. V.Hrytsiuta, Khudozhnii svit V.Stefanyka [Artistic World of V.Stefanyk]. K., 1982, 200 s.
20. O.Lysenko, Mykhailo Pavlyk i yoho miste v suspilno-politychnomu zhytti Halychyny ostannoï chverti XIX st. [Myhailo Pavluk and His Place in the Political Life of Galicia in the Last Quarter of the 19th Century], in: Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, 1960, n.1, s. 36-45; O.Lysenko, M. Pavlyk proty religii [Pavlyk vs. Religion] in: Nauka i zhyttia, 1959, n. 8, http://ukrainian-ateism.blogspot.com/2013/09/8-1959_30.html.
21. O.Denyshuk, Literaturno-krytychni pohliady Mykhaila Pavlyka [Literary-Critical Views of Myhailo Pavlyk], in: Radianske literaturoznavstvo, K., 1958, Vyp. 2, s. 71-87.
22. M.Tarnavska, Yevheniia Yaroshynska: zhyttia i tvorchist (I) [Yevgeniia Yaroshynska: Life and Creativity (I)] / M.Tarnavska, in: Suchasnist, 1976, n. 6, s. 5-24; M.Tarnavska, Yevheniia Yaroshynska: zhyttia i tvorchist (II) [Yevgeniia Yaroshynska: Life and Creativity (II)], in: Suchasnist, 1976, n. 7 – 8, s. 42-61.
23. V.Lesyn, Tvorchist Vasyliya Stefanyka (Ideino-tvorchi shukannia pysmennyka. Novelistychna maisternist) [Creativity of Vasul Stefanuk (Ideological and Creative Searches of the Writer. Novelty Skills)], Lviv, 1965, 214 s.; V.Lesyn, Pislivoienna tvorchist Vasyliya Stefanyka. Konspekt lektsii spetskursu [Post-War Work of Vasul Stefanuk. Lecture Notes of the Special Course], Chernivtsi, 1965, 52 s.; V.Lesyn, Slavetnyi novelist [The Glorious Novelist], in: Stefanyk V. Tvory, K., 1984, s. 5-17; V.Lesyn, Vasyl Stefanuk i ukrainska proza kintsia XIX st. Konspekt lektsii spetskursu [Vasul Stefanuk and Ukrainian Prose of the End of XIX Century. Lecture Notes of the Special Course], Chernivtsi, 1965, 83 s.; V.Lesyn, Vasyl Stefanuk. Narys zhyttia i tvorchosti [Vasul Stefanuk. Essay on Life and Creativity], K., Dnipro, 1981, 260 s.; V.Lesyn, Velykyi ateist [A Great Atheist], in: Chernivetskyi derzhavnyi universytet. Naukovi zapysky, Seriia filolohichnykh nauk, Lviv, 1956, Vyp. 3, t. 20, s. 45 – 71; V.Lesyn, Vydadniy satyryk [Outstanding Satirist], in: Les Martovych. Tvory, K., 1954, s. 3-32; V.Lesyn, Les Martovych. Literaturnyi portret [Les Martovych. Literary Portrait], Literaturnyi portret, K, 1963, 94 s.
24. V.Lesyn, Les Martovych. Literaturnyi portret [Les Martovuch. Literary Portrait], K., 1963, s. 13.
25. V.Lesyn, Satyra Lesia Martovycha na popivshchynu. Literaturno-krytychnyi narys [Satire by Les Martovuch to the Crescent. A Literary-Critical Essay], Lviv, 1951, s. 44.
26. V.Lesyn, Satyra Lesia Martovycha na popivshchynu. Literaturno-krytychnyi narys [Satire by Les Martovuch to the Crescent. A Literary-Critical essay]..., s. 40.
27. L.Lutsiv, Vasyl Stefanuk pivets ukrainskoi zemli [Vasyl Stefanuk is a Singer of Ukrainian Land], Niu-Iork – Dzhherzi-Syti, 1991, 466 s.
28. L.Mykhtas, Pravda pro Vasyliya Stefanyka. Protv burzhuzno-natsionalistychnykh falsyfikatsii tvorchosti pysmennyka [The Truth about Vasyl Stefanuk. Against the Bourgeois-Nationalist Falsifications of the Writer's Work], K., 1975, s. 76.
29. Olha Kobylianska. Statti i materialy [Olga Kobylianska. Articles and Materials] / za red. V.Lesyна, Chernivtsi, 1958, 210 s.; K.Kovalenko, Olha Kobylianska i rosiiska literatura [Olga Kobylianska and Russian Literature], K., 1959, 36 s.; M.Komyshachenko, Olha Kobylianska (do storichchia z dnia narodzhennia) [Olga Kobylianska (to the 100th Birthday)], K., 1963, s.; V.Kosiachenko, O.Yu. Kobylianska i hazeta «Bukovyna» [O.Y. Kobylianska and Newspaper Bukovyna], in: Olha Kobylianska. Do 100-richchia z dnia narodzhennia, 1963, s. 186-204.
30. I.Hrynevetskyi, A.K. Vakhnianyn. Narys pro zhyttia i tvorchist [A.K. Vakhnianyn. Essay on Life and Creativity], K, 1961, 32 s.
31. I.Hrynevetskyi, A.K. Vakhnianyn. Narys pro zhyttia i tvorchist [A.K. Vakhnianyn. Essay on Life and Creativity]..., s. 5.
32. M.Yatsenko, Volodymyr Hnatiuk [Volodymyr Hnatiuk], K., 286 s.
33. F.Pohrebennyk, Nash Stefanyk [Our Stefanuk], K., 1974, 44 s.; F.Pohrebennyk, Vydadniy Khudozhnyk-realist [Outstanding Realist Artist], in: Radianske literaturoznavstvo, Lviv, 1974, Vyp. 6, s. 57-66; F.Pohrebennyk, Vasyl Stefanuk u Slov'ianskykh literaturakh [Vasyl Stefanuk in Slavic Literature], K., 1976, 283 s.; F.Pohrebennyk,

- Vasyl Stefanyk. Seminarii [Vasyl Stefanyk. Seminary], K., 1979, 283 s. F.Pohrebennyk, «Sokil z hir zelenykh Bukovyny» [pro V.Kobylianskoho] [«Falcon From the Green Mountains of Bukovyna» [about V. Kobylianskyi]], in: Slovo i chas, 1995, n. 8, s. 20-22; F.Pohrebennyk, Osyp Makovei [Osyp Makovei], in: Makovei O. Tvory v dvokh tomakh, K., 1990, T. 1, Poetychni tvory. Povisti, S. 5-24; F.Pohrebennyk, Pysmennyk, pedahoh, hromadskiy diiach. Do 90-richchia z dnia narodzhennia Osypa Makoveia [Writer, Teacher, Public Figure. To the 90th Birthday of Osyp Makovei], in: 1957, n. 9, s. 59-63; F.Pohrebennyk, Osyp Makovei (krytyko-biohrafichnyi narys) [Osyp Makovei (Critical and Biographical Sketch)], K., 1960, 132 s.; F.Pohrebennyk, Les Martovych. Zhyttia i tvorchist [Les Martovuch. Life and Creativity], K., 1971, 196 s.
34. F.Pohrebennyk, Osyp Makovei [Osyp Makovei], in: Makovei O. Tvory v dvokh tomakh, K., 1990, T. 1. Poetychni tvory. Povisti, s. 20.
  35. V.Kachkan, Borets za postup, shchastia y doliu [Fighter for Progress, Happiness and Destiny], in: Pavlyk M. Tvory, K., 1985, s. 3-12; V.Kachkan, Folklorni interesy Mykhaila Pavlyka [Folk Interests of Myhailo Pavlyk], in: Zhovten, 1971, n. 3, s. 127-129; V.Kachkan, Mykhailo Pavlyk. Narys zhyttia i tvorchosti [Mihailo Pavlyk. Essay on Life and Creativity], K., 1986, 175 s. ; V.Kachkan, Hromadsko-politychna diialnist V.Stefanyka (do 100-richchia vid dnia narodzhennia) [Social and Political Activities of V. Stefanyk (to the 100th Anniversary of His Birth)], in: UIZh, 1971, n. 5, s. 136-138.
  36. M.Vozniak, Ivan Franko pobornyk yednannia narodiv [Ivan Franko is a Champion of Unity of Nations], Lviv, 1974, 144 s.
  37. V.Kalynovych, Politychni protsesy Ivana Franka ta yoho tovaryshiv [The Political Processes of Ivan Franko and His Comrades], Lviv, 1967, 154 s.
  38. O.Lysenko, Sotsiolohichni pohliady Ivana Franka [Sociological Views of Ivan Franko]/ O.Lysenko, K., 156 s.
  39. M.Klymas, Svitohliad Ivana Franka [Worldview of Ivan Franko], K., 348 s.
  40. M.Vozniak, Narysy pro svitohliad Ivana Franka [Essays on the Outlook of Ivan Franko]/ M.Vozniak, Lviv, 1955, 194 s.
  41. M.Vozniak, Narysy pro svitohliad Ivana Franka...[Essays on the Outlook of Ivan Franko]..., s. 194.
  42. D.Virnyk, Ye.Holubovska, Ekonomichni pohliady Ivana Franka [Economic Views of Ivan Franko], K., 1956, 178 s.
  43. M.Vozniak, Ivan Franko u borotbi z Vatykanom, liutym vorohom slov'ianskykh narodiv [Ivan Franco in the Fight Against the Vatican, the Fierce Enemy of the Slavic Peoples], Lviv, 1954, 16 s.
  44. O.Dei, I.Franko i Persha Rosiiska revoliutsiia [I. Franko and the First Russian Revolution], K., 1980, 152 s.
  45. M.Parkhomenko, Ivan Franko i russkaia literatura [Ivan Franko and Russian Literature], M., 1954, 240 s.
  46. M.Vozniak, Ivan Franko populiaryzator peredovoi rosiiskoi literatury [Ivan Franko is a Popularizer of Advanced Russian Literature], K., AN URSR, 1953, 58 s.
  47. O.Bilous, Ivan Franko pobornyk druzhby ukrainskoho i rosiiskoho narodiv [Ivan Franko is a Champion of Friendship Between Ukrainian and Russian peoples], K., 1950, 48 s.
  48. M.Vozniak, Ivan Franko populiaryzator peredovoi rosiiskoi literatury...[Ivan Franko is a Popularizer of Advanced Russian Literature]..., s. 34.
  49. T.Komarynets, Filaret Kolessa – doslidnyk folklornykh dzherel poezii Shevchenka [Filaret Kolessa – a Researcher of Folklore Sources of Shevchenko's Poetry], in: Ukrainske literaturoznavstvo, Lviv, 1972, Vyp. 16, s. 28-33; Ya.Shust, F.M. Kolessa [F.M. Kolessa], K., 1955, 60 s.
  50. V.Malanchuk, Etnohrafichna diialnist V.Yu. Okhrymovycha [Ethnographic Activity of V.Yu. Okhrymovych], K., 1972, 140 s.
  51. H.Pankevych, Antin Krushelnytskyi – pedahoh [Antin Krushelnytskyi – a Teacher], in: Zhovten, 1988, n. 7, s. 113-115.
  52. S.Kryzhanivskiy S. Spohady i spovid z XX stolittia [Memories and Confessions of the XX Century], K., 2002, s. 38.